

Ingen trodde på Maria med stenarna

NYBYGGARE. Hon levde under fattiga förhållanden som nybyggare i Örträskbygden, men hon hittade ett ställe med till synes värdefulla stenar. Hon kunde inte släppa tanken på att tjäna en slant och tog sig ända till Stockholm.

Det här är berättelsen om Maria Mattsdotter, dotter till en av de första finska nybyggarna i Västerbottens lappmark. Hon föddes 1682 och hennes far var Matts Olofsson, som kallats Mjösjömannen. Båda hennes föräldrar hade finsk härkomst och hörde till de finska nybyggare som lockats till lappmarken för att bidra till landets "förmering" genom att anlägga nybyggen.

Örträskfinnarna är anfäder till många nulevande västerbottningar och har skildrats i många artiklar och bokverk.

Den senaste dokumentära skildringen om de finska nybyggarna i lappmarken och omständigheterna som ledde till att flera av dagens byar grundades står Margoth Elfving för. Hon berättar de finska nybyggarnas historia, med tonvikt på kvinnornas roll i nybyggarsamhället där Maria Mattsdotter var en av dem.

– Maria Mattsdotter är faktiskt en av mina anmödrar, men det upptäckte jag först efter jag påbörjat arbetet, säger Margoth Elfving.

Mjösjömannen hade gift sig med en 25 år yngre kvinna. I det äktenskapet föddes bara ett barn och det var Maria. När Matts Olofsson dog valde modern att ta med sig dottern och flytta från Mjösjö till Örträsk, där Maria gifte sig med en dotterson till Johan Philipsson Hilduinen, den kanske mest kända av de finska nybyggarna.

Mårten, som blivande maken hette, och Maria skulle bli nybyggarlivet trogna. Det var när Maria tillsammans med sin mor och hennes nya make Pål Pålsson var på väg till deras nyuppbyggda nybygge i Vägsele, som de gjorde halt vid Rödingträskberget och Maria och hennes styvfar gjorde en upptäckt. De hittade ett ställe som såg ut att innehålla, vad de bedömde vara, värdefulla stenar. Maria började genast fantisera om vad detta kunde vara för sorts sten, och Pål Pålsson tog också fyndet på allvar. De tog med sig prover som visades upp för både lappfogden och landshövdingen, som gav olika utlåtanden.

Margoth Elfving skildrar i sin bok hur Maria hade svårt att

Margoth Elfving vid den träskulptur som Bengt Fransson, Lycksele, har gjort och som finns vid hembygdsgården i Örträsk. Skulpturen ska ge en bild av nybyggaren och finnen Johan Philipsson Hilduinen som kom att bli anfäder till många nulevande västerbottningar. Skulptören är själv en ättling och har berättat att han använde sig själv som modell när han snidade. FOTO: TOM JUSLIN

” Det har varit en del av min mission att föra fram nybyggarkvinnornas levnadsöden och kanske speciellt Maria Mattsdotters.

släppa tankarna på detta stenfynd. Enligt Bergverksprivilegiet från 1673 kunde man få både skattebefrielse och andra privilegier om man gjorde malmfynd.

Trots är av tufft nybyggarliv, barndödighet och knaperhet drömde Maria fortfarande om stenfyndet i Rödingträskberget. Hösten 1717, när Maria var 32 år, började hon sin färd till Stockholm, en resa som mestadels skedde till fots. Målet var Kungliga bergskollegiet, den högsta

instansen när inte bergmästarna i länet ville hjälpa henne. Men inte heller de ansåg att stenarna var av särskilt värde.

Hon gjorde en ny resa 1726 och hade skrivit till kung Fredrik med en anhållan om att få företräde inför bergskollegiet med nya stenarna som hon ansåg innehöll koppar. Hon fick en ny behandling av ärendet men där kollegiet fastställde att det var "oduglig svavelkis". Däremot beviljades hon 6 daler silvermynt till hemresan "med hänsyn till berörda hustrus fattigdom och långa väg". Ersättningen skulle också ses som en lön för hennes malmletande men hon uppmanades att inte någon fler gång komma till kollegiet "med sådana odugliga stenar".

Margoth Elfving känner sympati för Maria Mattsdotters envisa kamp och förstår hennes besvikelse när hon igen måste återvända hem, nästan tomhänt.

– Maria kunde inte släppa tanken på att de stenar hon hittat måste ha ett värde. Det var en dröm som hon hade. Hon fick inget stöd, mycket för att hon

var kvinna. Dessutom var hon säkert också diskriminerad för sitt finska ursprung, säger Margoth.

Maria fick stöd av en person, och det var maken Mårten.

– Mårten måste ha varit en väldigt modern man. Han trodde på henne och stöttade henne, säger Margoth.

– Det har varit en del av min mission att föra fram nybyggarkvinnornas levnadsöden och kanske speciellt Maria Mattsdotters. Det känns ibland som

den här kvinnan också är en del av mitt liv.

En annan mission med boken har varit att berätta hur den första nybyggaryn i Lycksele lappmark kom till och vilka Örträskfinnarna var, dessa tappra modiga människor som i dag har ättlingar långt utanför Västerbotten.

– De betraktades som främlingar och än i dag är det många som inte känner till att Finland och Sverige i över 700 år har varit samma land, säger Margoth Elfving.

TOM JUSLIN

POSTSKRIPTUM: Omkring 75 år efter Maria Mattsdotters kamp gjordes ett aktionsvärt försök att tränga in i berget. Enligt SGU, Statens geologiska undersökningar, har det under senare tid brutits kopparmalm i Rödingträskberget. Statens geologiska undersökningar har vid flygprospekteringar fått gynnsamma utslag, varför trakten inrutats.

Under 1990-talet påbörjades en mängd provborrningar på båda sidor om Öreälven nedströms Rödingträskberget. Än i dag pågår en del borringar mellan Knaften och Öreälven. I folkmun kallas den sida av Rödingträskberget som vetter mot Öreälven för Guldgruvberget.